

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

У статті всебічно проаналізовано показники розвитку людського потенціалу в Україні. Висвітлено сучасні тенденції та головні напрямки розвитку людського потенціалу в країні.

In the article conducted a comprehensive analysis of indicators of human development. Highlights current trends and key areas of human development in the country.

Ключові слова: людський розвиток, людський потенціал, індекс розвитку людського потенціалу.

Key words: human development, human potential, human development index.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Протягом останніх двадцяти років Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй у своїй щорічній доповіді намагається оцінити рівень розвитку населення в 169 країнах світу. При цьому на розвиток людини впливають не лише освіченість, здоров'я і матеріальний рівень життя. Можливість вести змістовне життя залежить також від умов, із якими стикаються люди, у т. ч., розподілу переваг в суспільстві, можливості участі в прийнятті рішень та від того, як зроблений вибір впливає на добробут майбутніх поколінь.

Водночас доповідь Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй за 2010 рік характеризується кардинальними змінами та доповненнями. Так, окреслено новітні напрямки розвитку світового людського потенціалу, вдосконалено методику обчислення показників людського розвитку й запропоновано сучасні підходи до всебічного розгляду людського потенціалу. Саме тому, в контексті новітніх світових тенденцій, необхідно всебічно проаналізувати показники розвитку людського потенціалу з метою окреслення завдань, вирішення яких сприятиме поліпшенню людського розвитку в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Значну увагу дослідженню проблем розвитку людського потенціалу в Україні приділяє Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Зокрема, у 2007-2008 рр. колектив науковців інституту підготував монографії з проблем регіонального розвитку людського потенціалу і з питань удосконалення організаційного та фінансового забезпечення механізму реалізації інноваційних важелів людського розвитку в Україні.

Мета статті полягає у висвітленні результатів аналізу людського потенціалу в Україні та визначенні пріоритетних напрямків його розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. “Доповідь про розвиток людини” Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй за 2010 рік має надзвичайно інноваційний зміст. У звіті модифіковані показники індексу розвитку людського потенціалу. Зокрема, при вимірюванні рівня життя валовий внутрішній продукт на душу населення замінюється валовим національним доходом на душу населення за паритетом купівельної спроможності. За освітніми показниками середню тривалість навчання замінює грамотність, а охоплення дітей шкільною освітою перераховують на очікувану тривалість навчання, тобто таку тривалість, на яку може розраховувати дитина за наявного рівня охоплення освітою [5, 14].

Водночас змінено розрахунок індексу розвитку людського потенціалу. Даний індекс є сумарним показником розвитку людини та демонструє середній рівень досягнень країни за трьома базовими вимірами людського розвитку: довголіттям та здоров'ям, доступом до знань та гідним рівнем життя. Та якщо раніше у загальному вигляді індекс людського розвитку розраховували за формулою простої середньої арифметичної індексу тривалості життя, індексу рівня освіченості та індексу скоригованого реального ВВП на душу населення, то нині він є середнім геометричним нормалізованих індексів, що відображають досягнення за кожним із трьох показників.

У цьому контексті доцільно простежити, які зміни відбулися в розвитку людського потенціалу серед розвинених країн та яку позицію в даному рейтингу займає Україна.

Таблиця 1

Індекс розвитку людського потенціалу та його компонентів
(в розрізі окремих країн)[5, 143-146].

Рейтинг країн за Індексом розвитку людського потенціалу	Індекс розвитку людського потенціалу	Середня тривалість життя при народженні (років)	Середня тривалість навчання (років)	Очікувана тривалість навчання (років)	Валовий національний дохід на душу населення (ПКС у дол. США)
<i>Країни з дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу</i>					
1. Норвегія	0,938	81,0	12,6	17,3	58810
2. Австралія	0,937	81,9	12,0	20,5	38692
3. Нова Зеландія	0,907	80,6	12,5	19,7	25438
4. США	0,902	79,6	12,4	15,7	47094
9. Швеція	0,885	81,3	11,6	15,6	36936
11. Японія	0,884	83,2	11,5	15,1	34692
16. Фінляндія	0,871	80,1	10,3	17,1	33872
17. Ісландія	0,869	82,1	10,4	18,2	22917
19. Данія	0,866	78,7	10,3	16,9	36404
28. Чехія	0,841	76,9	12,3	15,2	22678
41. Польща	0,795	76,0	10,0	15,2	17803
<i>Країни з високим рівнем розвитку людського потенціалу</i>					
61. Білорусь	0,732	69,6	9,3	14,6	12926
65. Росія	0,719	67,2	8,8	14,1	15258
69. Україна	0,710	68,6	11,3	14,6	6535
73. Бразилія	0,699	72,9	7,2	13,8	10607
<i>Країни з середнім рівнем розвитку людського потенціалу</i>					
89. Китай	0,663	73,5	7,5	11,4	7258
110. ПАР	0,597	52,0	8,2	13,4	9812
119. Індія	0,519	64,4	4,4	10,3	3337
<i>Країни з низьким рівнем розвитку людського потенціалу</i>					
128. Кенія	0,470	55,6	7,0	9,6	1628
169. Зімбабве	0,140	47,0	7,2	9,2	176

Як видно з таблиці, Україна у даному рейтингу займає 69-у позицію з показником 0,710. Водночас першу сходинку надалі посідає Норвегія з показником 0,938, а останнє, 169 місце займає Зімбабве.

Водночас у країнах з дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу середня очікувана тривалість життя при народженні більше 75 років, середня тривалість навчання – не менше 10 років, очікувана тривалість навчання – не менше 15 років, валовий національний дохід на душу населення – в середньому не менше 30 тис. дол., та тільки у Польщі доходи на душу населення становлять 17803 дол.

Якщо ж розглянути показники країн із високим рівнем розвитку людського потенціалу, то помітно, що в Україні дохід на душу населення найнижчий – 6535 дол. Натомість в Україні найвищі показники освіченості населення. Так, середня тривалість навчання дорівнює 11,3 року, а очікувана тривалість навчання – 14,6 року. Крім цього, необхідно зазначити, що до країн із середнім рівнем розвитку людського потенціалу досі відносять Китай, Індію і ПАР.

Окрім цього, “Доповідь про розвиток людини” Програми розвитку Організації Об’єднаних Націй за 2010 рік має новаторські рішення в галузі вимірювання нерівності та бідності. Зокрема, індекс розвитку людського потенціалу вперше розраховано за трьома критеріями. По-перше, це індекс розвитку людського потенціалу, який скорегований із

урахуванням нерівності. Цей показник відображає втрати в розвитку людини за причинами нерівності у галузі охорони здоров'я, освіти та доходів [5, 86]. Даний показник в Україні дорівнює 0,652. По-друге, це індекс гендерної нерівності, який показує гендерні диспаритети в репродуктивному здоров'ї, в галузі розширення прав і можливостей та участі на ринку праці. За цим показником Україна займає 44 сходинку із значенням 0,463. По-третє, це індекс багатовимірної бідності, який свідчить про депривації, що відчують сім'ї у сфері охорони здоров'я, освіти та рівня життя. Цей показник в Україні за 2000–2008 роки дорівнює 0,008%.

Поряд із цим проаналізуємо динаміку індексу розвитку людського потенціалу України та сусідніх із нею країн протягом останніх двадцяти років.

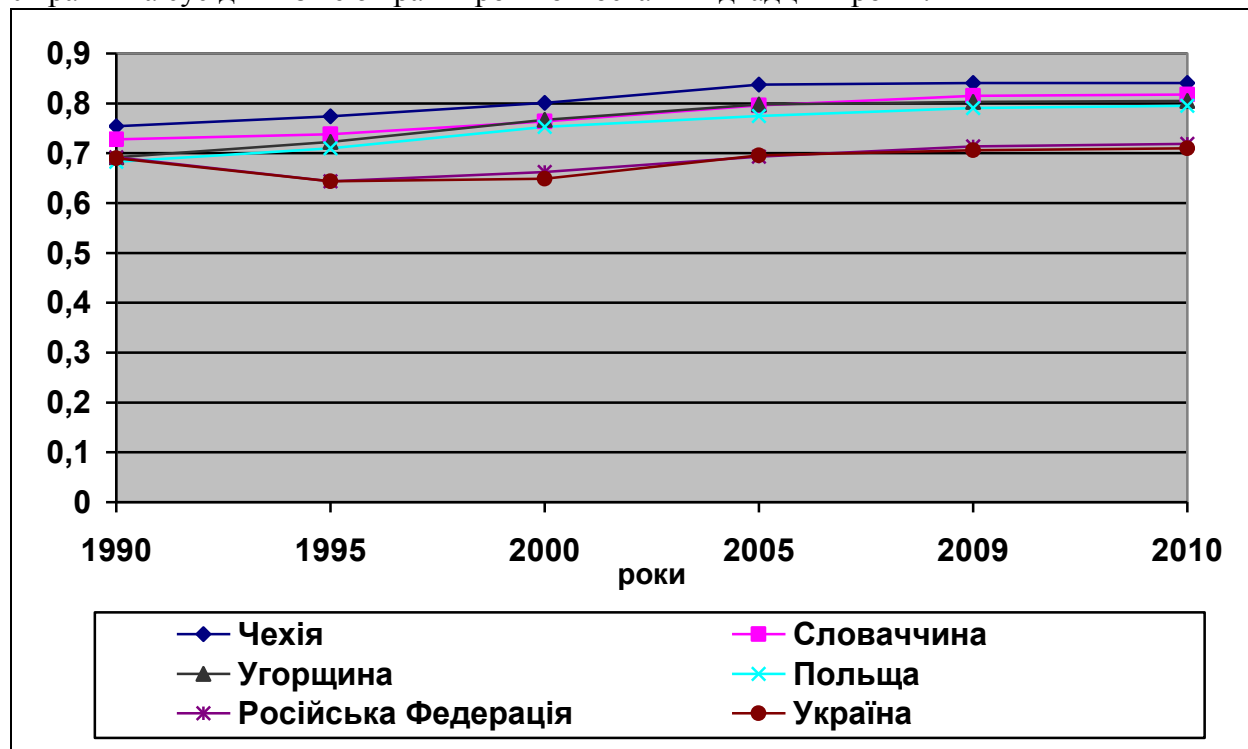

Рис. 1 Динаміка індексу розвитку людського потенціалу сусідніх із Україною країн

Із даного рисунка можна побачити, що в Україні та Російській Федерації протягом 90-х років минулого сторіччя спостерігався суттєвий спад у розвитку людського потенціалу, зумовлений нестабільною соціально-економічною ситуацією. Натомість у прикордонних із Україною країнах відбувалося поступове зростання показників людського розвитку. Проте дане зростання у різних країнах було неоднаковим: у Чехії та Словаччині більш стрімкими темпами, а в Угорщині та Польщі – повільніше.

У цілому поступово зростають як рейтинг, так і показники розвитку людського потенціалу в Україні. Проте порівняно з іншими розвиненими країнами це зростання є незначним та більшою мірою за рахунок підвищення освітнього рівня населення. Натомість доходи населення практично не зростають, а середня очікувана тривалість життя при народженні поступово зменшується.

Висновки. Отже, результати дослідження засвідчили необхідність активного втручання держави в процеси розвитку людського потенціалу. Зокрема, дії держави у цій сфері повинні бути спрямовані в таких напрямках:

- поліпшення стану охорони дитинства й материнства;
- відновлення в охороні здоров'я профілактичних технологій;
- формування дієвої системи лікування та реабілітації хворих на туберкульоз, Віл-інфікованих, наркозалежних;
- забезпечення розвитку сучасної системи безперервної професійної освіти;

- сприяння вирівнюванню розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності;
- створення повномасштабної системи соціального страхування, у т. ч. впровадження пенсійної реформи.

Література

1. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
2. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
3. Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие. Доклад о развитии человека 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2009_RU_Complete.pdf.
4. Проблеми людського розвитку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idss.org.ua/ch.pdf>.
5. Реальное богатство народов: пути к развитию человека. Доклад о развитии человека 2010. – 20-е издание. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hdr.undp.org/en/media/HDR_2010_RU_Complete_reprint.pdf.